

Wanda Janowska

Prace konserwatorskie w woj. zielonogórskim w latach 1974-1986

Ochrona Zabytków 43/4 (171), 225-229

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRACE KONSERWATORSKIE W WOJ. ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1974-1986

ZABYTKI RUCHOME

Babimost — kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca — skrzydła poliptyku sulechowskiego.

W latach 1976-1977 Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu wykonała prace zabezpieczające przy skrzydłach tzw. poliptyku sulechowskiego pochodzącego z 1499 r. z warsztatu Mistrza z Gościszowic. Obiekt był już konserwowany w latach 1927-1931, a następnie w 1955-1958. Obecne prace ograniczyły się do sprasowania pęcherzy powstałych w warstwie malarskiej, kitowania ubytków drewna i gruntu oraz punktowania.

Borów Wielki (gm. Nowe Miasteczko) — kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca — malowany strop *Adoracja św. Wawrzyńca*, malowidło i ołtarz główny. Zmienne warunki wilgotnościowe, działanie owadów oraz leżący gruz na drewnianym sklepieniu prezbiterium stał się przyczyną wypaczenia desek, osłabienia ich struktury oraz dużych ubytków w warstwie malarskiej. Scena przedstawiająca *Adorację św. Wawrzyńca* pochodzi z połowy XVIII w. i wykonana została w technice temperowej. Liczne zacieki, warstwa brudu dodatkowo zaciemniały obraz. Na zlecenie WKZ w latach 1984-1987 mgr K. Miller i mgr T. Stromowska wykonały prace konserwatorskie i dokumentację. Zakres prac obejmował oczyszczenie i podklejenie podrażającej się warstwy malarskiej, usunięcie brudu, dezynsekcję (Antoxem) i impregnację (Osolanem K w toluenie) drewna. Następnie flekowano i kitowano ubytki drewna i gruntu oraz punktowano.

W tych samych latach Danuta i Ryszard Drażkowsky prowadzili prace przy ołtarzu głównym. Obiekt ten był kompilacją tryptyku późnogotyckiego pochodzącego z warsztatu śląskiego z 1506 r. i rzeźbiarskiej grupy *Ukrzyżowania* z połowy XVIII w. Demontaż obiektu, konieczny ze względu na prowadzone prace przy malowidłach (nad ołtarzem), ujawnił bardzo zły stan ołtarza. Liczne olejne warstwy przemaalowań zakrywały spróchniałe już w wielu miejscach drewno. Przystąpiono do dezynsekcji (Antoxem) i impregnacji (Paraloidem w toluenie) drewna. Usunięto wtórne, zniszczone już deski z zaplecza szafy i zastąpiono je płytą wiórową. Drobne ubytki drewna po zdjęciu przemaalowań wypełniono masą olejno-trocinową, a ubytki gruntu masą kredowo-klejową. Punktowano techniką temperową i olejno-żywiczną, wszystkie złoczenia wykonano folią metalową na podkładzie bolusowym, a srebrzono srebrem

w proszku. Całość zabezpieczono szlakiem i werniksem damarowym. Obie części wyeksponowano osobno.

Bóżów (gm. Żagań) — kościół parafialny p.w. Św. Augustyna — ołtarz główny (tryptyk).

Prace konserwatorskie przy tryptyku rozpoczęto po znalezieniu na poddaszu plebanii rzeźby i predelli pochodzących z tego tryptyku. Jest to tryptyk typu *Santa Conversatione* z malowanymi scenami pasyjnymi z życia Marii. Powstał on w 1520 r. w warsztacie z kręgu Mistrza z Gościszowic. Jak wykazały badania, obiekt był konserwowany przed 1939 r. Wówczas został przemaalowany farbą olejną i klejową, a autentyczne laserunki usunięto. Tryptyk znajdował się w bardzo złym stanie. Wilgoć i owady osłabiły strukturę drewna, a grunt i warstwa malarska stracił swoją przyczepność do podłoża, tworząc liczne pęcherze i złuszczenia. Przystąpiono więc do dezynsekcji i impregnacji drewna oraz podklejania pęcherzy masą woskowo-żywiczną. Następnie zdjęto przemaalowania, a ubytki w drewnie uzupełniono żywicą epoksydową i trocinami oraz kitem trocinowo-woskowym. Punktowano techniką akwarelową na gruncie kredowo-klejowym. Złoczenia wykonano na mikstion złotą folią. Całość wykończono laserunkami żywicznymi. Prace wraz z dokumentacją wykonała Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu w latach 1973-1975. W 1980 r. w czasie pożaru w kościele tryptyk spłonął.

Broniszów (gm. Kozuchów) — kościół parafialny p.w. Św. Anny — ołtarze boczne, chrzcielnica.

Wśród rokokowego wyposażenia kościoła na uwagę zasługują dwa przyścienne, konsolowe ołtarze boczne oraz chrzcielnica. Obiekty te na zlecenie rodziny Skrońskich wykonał w latach 1760-1778 Johan Carolus Gotlieb z Głogowa. Panująca w kościele wilgoć spowodowała liczne rozklejenia i odspojenia warstwy malarskiej od podłoża, a drewno (sosnowo-lipowe) zaatakował grzyb i owady. Ponadto obiekty przemaalowano farbą emulsyjną i plakatową, a złoczenia pokryto brązą na spoiwie olejnym. Konieczne więc było zdemontowanie obiektów i poddanie wszystkich elementów dezynsekcji roztworem pięciochlorofenolanu w toluenie i zaimpregnowanie Paraloidem. Wymieniono wiele elementów konstrukcyjnych, sklejając je klejem skórnym. Na spoiny naklejono lniane pasy płótna. Po uzupełnieniu gruntów kredowo-klejowych i ich oszlifowaniu punktowano wykonano temperą, a ele-

menty snycerskie pokryto folią metalową. Prace te wraz z dokumentacją wykonał w latach 1983-1984 H. Kwiatkowski, K. Sypniewski, J. Wojciechowski.

W tym samym czasie E. Dybalski przeprowadził konserwację czterech obrazów *Św. Jadwiga*, *Św. Helena*, *Nawiedzenie NMP* i *Ostatnia Wieczerza*.

Obrazy te wyszły z tego samego warsztatu, co ołtarz i chrzcielnica. Malowano je na cienkim lnianym płótnie, techniką olejną i pokryto olejno-żywicznym laserunkami. Stale występująca podwyższona wilgotność spowodowała deformację płótna i całkowite zniszczenie krosien, a przyczepność warstwy malarskiej do podłoża znacznie się zmniejszyła.

Ponadto niektóre partie obrazów przemyto i przemaalowano nakładając grubą warstwę farb olejnych z dodatkiem po-kostu. Kompozycję obrazów zaciemniał zmatowiały werniks. Po zabezpieczeniu lica masą woskowo-żywiczną obraz zdu-blowano. Stwardniała warstwę werniksu i olejnych przemaalowań zdjęto mieszanką toluenu z etanolem zubożoną benzyną lakową. Ubytki zaprawy uzupełniono kitem o spoiwie emulsyjnym z kredą pławioną. Po naciągnięciu płótna na nowe krosna wykonano punktowanie farbami olejno-żywicznymi. Całość zawier-niksowano werniksem półmatowym.

Brzeźnica — kościół parafialny p.w. Św. Magdaleny — obraz *Wniebowzięcie NMP*.

W latach 1985-1986 mgr T. Pietuch przeprowadził konserwację obrazu *Wniebowzięcie NMP* datowanego na 1 połowę XVIII w. Obraz malowano na lnianym płótnie techniką olejną, na gruncie kredowo-klejowym o zabarwieniu ciemnoczerwonym. Konieczny dublaz wykonano na masę woskowo-żywiczną. Usunięto ściemniały werniks, uzupełniono grunt kitem kredowo-woskowym i wykonano punktowanie techniką olejno-żywiczną. Werniksowano werniksem damarowym.

Bytom Odrzański — kościół parafialny p.w. Św. Hieronima — krucyfiks. Na zewnętrznej ścianie kościoła znajduje się piaskowcowa płyta z 1712 r., krócej integralną część stanowi drewniany krucyfiks. Liczne przemaalowania, kity, fleki, splekania drewna nasuwają przypuszczenie, że obiekt ten od momentu fundacji wisiał na zewnętrznej ścianie. W 1984 r. mgr Ryszard Drażkowski, na zlecenie parafii rzymskokatolickiej, wykonał prace konserwatorskie, które obejmowały zdjęcie przemaalowań, impregnację drewna (masą woskowo-żywiczną i woskiem mikrokrystalicznym). Ze względu na brak

śladów polichromii, pozostawiono surowe drewno i rzeźbę wyeksponowaną w pierwotnym miejscu.

W 1981 r. na zlecenie WKZ mgr R. Drązkowski wykonał także prace konserwatorskie przy dwóch barokowych rzeźbach, *Św. Apolonia* i *Św. Barbara*. Prace obejmowały: oczyszczenie mechaniczne i chemiczne, impregnację drewna, podklejenie luszczącej się polichromii, uzupełnienie ubytków gruntu i punktowanie.

Chrobrów (gm. Zagań) — kościół parafialny p.w. *Św. Augustyna* — obraz *Św. Augustyn*.

W 1987 r. mgr Tadeusz Pietuch wykonał, na zlecenie WKZ, konserwację XVIII-wiecznego obrazu *Św. Augustyn*. Obraz malowany techniką olejną na cienkim płótnie wykazywał liczne pofałdowania, spękania i przetarcia. Na skutek zawilgocenia warstwa malarska odspoiła się, a źle położony werniks stwardniał i zmatował. Po zabezpieczeniu lica obraz rozdublowano, usunięto mechanicznie stwardniałą masę dublującą lica i ponownie zdublowano wprowadzając masę woskowo-żywiczną. Po zdjęciu grubej i zmatowiałej warstwy werniksu, uzupełniono grunt i po naciągnięciu płótna na nowe szafowane krosno wykonano punktowanie w technice olejnej.

W latach 1984-1986 mgr T. Pietuch przeprowadził konserwację dwóch osiemnastowiecznych obrazów: *Stanisław Kostka*, *Św. Jan Berchman Belg* malowanych techniką olejną na lnianym płótnie. Prace obejmowały oczyszczenie, zespolenie warstwy malarskiej masą woskowo-żywiczną z podłożem, dublowanie, uzupełnianie kitami klejowo-kredowymi, punktowanie farbami firmy Talens i wernikowanie werniksem damarowym.

Dzietrychowice (gm. Zagań) — kościół parafialny p.w. *Św. Jana Chrzciciela* — ambona, ołtarz główny. W czasie amby, powstałej w 1691 r., wmontowano rzeźby 12 apostołów, które datowane są na ok. 1500 r. W czasie konserwacji w latach 1985-1987 wykonanej przez D. i R. Drązkowskich oraz U. Łempicką zdjęto dwukrotnie przemalowanie olejne, przy czym zachowano polichromię olejną na ścianie przedsionka z okresu pierwszej renowacji w 1772 r. z łacińskim opisem i dopiskiem z okresu drugiej renowacji w 1894 r. W zakres wykonywanych prac wchodziła: impregnacja drewna, rekonstrukcja brakujących elementów dekoracyjnych oraz punktowanie techniką temperową. Na ubytkach w miejscach pierwotnie srebrzonych położono płatki metalu. Całość zabezpieczono woskiem mikrokrystalicznym.

Odsłonięcie nowej kolorystyki amby nasunęło przypuszczenie, że ołtarz główny, datowany na koniec XVII w., mógł być wykonany przez twórcę amby, a więc w tej samej kolorystyce. Zły stan zachowania ołtarza oraz olejne przemalowania skłoniły parafię rzymskokatolicką do zlecenia prac konserwatorskich. Wykonał je w 1986 r. ten sam zespół. Obiekt zdemontowano i nasyciono roztworem Antoxu, a osłabione drewno zaimpregnowano masą woskowo-żywiczną. Przypuszczenia okazały się słuszne. Po zdjęciu przemalowań odsłonięto oryginalną kolorystykę ołtarza (czarne tło, białe masy, wielobarwne laserunki

i złocenia). Po uzupełnieniu gruntów (klejowo-kredowych) zgodnie z zadaną kolorystyką wykonano punktowanie w technice temperowej i olejnej. Złożono na mikstion, położono laserunki olejno-żywiczne. Ołtarz zabezpieczono Cosmoloidem.

Wykonano także konserwację obrazu z ołtarza *Chrzest Chrystusa w Jordanie*. Zakres prac obejmował zdublowanie i naciągnięcie płótna na nowo szafowane krosno, punktowanie w technice olejno-żywicznej i zabezpieczenie lica werniksem damarowym.

W tym samym czasie oznaczono i wyretuszowano także obraz *Matka Boska Passawska* z połowy XVIII w.

Dębinka (gm. Trzebiel) — kościół filialny — malowidła ściennie.

Podczas prowadzenia prac remontowych kościoła w prezbiterium natknięto się na ślady malowideł ściennych. W 1980 r. WKZ zlecił Danucie i Ryszardowi Drązkowskim przeprowadzenie badań sondażowych w całym kościele. Badania wykazały, że na ścianach południowej i wschodniej prezbiterium malowidła zachowały się śladowo.

Bardziej czytelna była kompozycja na ścianie południowej prezbiterium. Istnienie malowideł stwierdzono także na łuku tęczowym od strony nawy. Z powodu braku funduszy, a także dość dobrego stanu zachowania malowideł, podjęto decyzję, że odkryte częściowo malowidła w prezbiterium zostaną zabezpieczone preparatem Saodsteinferve-Stipet OH, a ściany zostaną pokryte pobiałą. Natomiast na łuku tęczowym, ze względu na zły stan zachowania tynków, w 1982-1983 r. M. i P. Dybalscy odsłanili scenę *Zwiastowania* datowaną na 1491 r. Malowidło poddano pełnej konserwacji.

Grotów (gm. Lipinki Łużyckie) — kościół parafialny — rzeźba *Św. Dziewica*.

W latach 1982-1984 poddano konserwacji rzeźbę *Św. Dziewica* pochodzącą z 1 połowy XV w. Prace wraz z dokumentacją wykonała mgr D. Streb-Drązkowska. Ze względu na duży stopień zniszczenia: pięć warstw przemalowań, śladowe zachowanie kredowego gruntu, bolusu i złota, brak atrybutów, postanowiono pozostawić rzeźbę w surowym drewnie. Po mechanicznym i chemicznym (Abbeizer BB) usunięciu przemalowań, uzupełniono drewno kitami z mączki drzewnej podbarwionej bejca. Następnie profilaktycznie nasączono obiekt Antoxem i woskiem. Rzeźbę po konserwacji przeniesiono do kościoła NMP w Żarach.

Jałobonów (gm. Brzeźnica) — kościół parafialny p.w. *Św. Andrzeja* — malowidła na sklepieniach.

W 1978 r. zespół konserwatorów w składzie G. Zborowska, J. Tarabula, W. Urbanowicz przeprowadził prace konserwatorskie malowideł z XVIII w. znajdujących się w lunetach sklepienia prezbiterium, a przedstawiających świętych: Ambrozego, Mikołaja, Hieronima, Tomasza. Ponadto zakonserwowano ornamenty roślinne i wstęgowe znajdujące się w polach obok lunet w glicach okiennych. Malowidła oczyszczono i zdezynfekowano. Ubytki tynku uzupełniono, a pęcherze przyklejono stosując zastrzyki z młeczka wapiennego z kazeiną. Postacie punktowano kreską, plamą natomiast ornament.

W 1983 r. na strychu kościoła znaleziono barokowe rzeźby: *Św. Jana* i *Marii Magdaleny* oraz skarbony datowaną na 1654 r. Prace konserwatorskie przy tych obiektach zlecono mgr M. Pateckiemu w 1984 r.

Zaatakowana przez grzyb skarbony z drewna dębowego malowana była kilkoma warstwami farb olejnych. Po stwierdzeniu, iż obiekt nie był polichromowany, ściągnięto przemalowania Abbeizerem i pokryto masą woskowo-żywiczną.

Rzeźby — wykonane w warsztacie ludowym w 2 połowie XVIII w. z drewna lipowego pokryte były olejną polichromią na gruncie kredowo-klejowym. Zakres prac objął: oczyszczenie, usunięcie gwoździ, blach, zdjęcie przemalowań, dezynfekcję i impregnację drewna. Ubytki drewna uzupełniono kitem klejowo-trocinowym. Po uzupełnieniu gruntu techniką olejną wykonano punktowanie. W latach 1986-1987 mgr M. Patecki przeprowadził konserwację rzeźbionej grupy *Ukrzyżowania*, pochodzącej z XVIII-wiecznej kapliczki pasyjnej, zlokalizowanej przy drodze do Zagania. Grupa składa się z trzech rzeźb — *Chrystusa* i dwóch *łotrów* (czarny i rudy) — niejednakowych stylowo. Rzeźby łotrów można datować na 1 połowę XVI w., a rzeźbę *Chrystusa* na XVI/XVII w. Rzeźby stałe narażone były na szkodliwe działanie warunków atmosferycznych — co spowodowało osłabienie strukturalne drewna (lipowe) i uszkodzenia mechaniczne. Po zdjęciu przemalowań stwierdzono, iż ubytki pierwotnej polichromii są bardzo duże (szczególnie w postaci *Chrystusa*), nie było więc podstaw do jej rekonstrukcji. Po nasyceniu środkami owado- i grzybobójczymi uzupełniono drobne ubytki (kitem klejowo-trocinowym). Grunt uzupełniono masą kredowo-klejową z bielą cynkową, a scälono kolorystycznie techniką olejną i zabezpieczono werniksem.

Jarogniewice (gm. Zielona Góra) — kościół filialny — obraz *Ostania Wieczera*.

Na zlecenie WKZ w 1984 r. Magdalena i Piotr Dybalscy przeprowadzili konserwację XVIII-wiecznego obrazu *Ostania Wieczera*. Obraz o wymiarach 243 cm × 178 cm namalowano na lnianym płótnie i gruncie kredowo-klejowym barwionym czerwienią, techniką olejną i pokryto laserunkami olejno-żywicznymi. Pod wpływem wilgoci obiekt uległ deformacji. Warstwa malarska i zaprawa straciły swoją przyczepność. Mieszanią toluenu, metylcelulozy i damory w oleju terpentynowym usunięto ściemniały werniks, a po uzupełnieniu gruntu punktowano techniką olejno-żywiczną. Całość zawerniksowano stosując werniks półmatowy z dodatkiem wosku pszczelego.

Jelenin (gm. Zagań) — kościół filialny — obraz *Św. Hieronim*.

W latach 1982-1983 mgr P. Dybalski na zlecenie WKZ przeprowadził prace konserwatorskie obrazu *Św. Hieronim* pochodzącego z 1 połowy XVIII w. z kręgu Jana Jansseusa. Obraz o wymiarach 48 cm × 68 cm malowany techniką olejną, na lnianym płótnie i czerwonym gruncie. Silne przeolejenie spowodowało, że płótno stało się kruche i łamliwe. Spęcherzona i luszcząca się warstwa malarska pokryta była śladowo zachowanym werniksem. Liczne rozdarcia pokryto łatami. Po usunięciu z odwrocia łat, płótno zdublo-

wano masą woskowo-żywiczną, a grunt po zdjęciu przemaalować, uzupełniono masą kredowo-klejową. Punktowano techniką olejną.

Równocześnie ten sam wykonawca konserwował obraz z XVII/XVIII w. *Zmartwychwstanie Chrystusa* — obraz malowany na świerkowej desce, techniką temperową z laserunkami olejnymi. Warstwa malarska straciła swoją przyczepność do podłoża w 50%. Zabezpieczono więc lico masą woskowo-żywiczną, a odwrotnie, poprzez zanurzenie, zaimpregnowano 15% roztworem Paraloidu. Po zdezynfekowaniu obiektu Antoxem ubytki gruntu uzupełniono preparatem Modellingpower, a punktowano techniką olejną. Lico zabezpieczono werniksem półmatowym.

Mgr T. Pietuch w latach 1982-1983 przeprowadził konserwację tryptyku pochodzącego z początku XV w. Liczne pęcherze warstwy malarskiej i gruntu, przetarte złączenia, brakujące elementy rzeźbiarskie i snycerskie oraz przemaalowania był podstawą do podjęcia prac. Obiekt oczyszczono, a odspojenia warstwy malarskiej i gruntu zabezpieczono bibułą japońską. Dezynfekcję przeprowadzono pięcioclorofenolanem rozpuszczonym w alkoholu bezwodnym, a impregnację Winacetem w toluenie. Rekonstrukcję brakujących detali wykonano w drewnie lipowym, a ubytki drewna kitem stolarskim. Po zdjęciu przemaalować ubytki gruntu uzupełniono kitem kredowo-klejowym i punktowano pigmentami firmy Talens na spoiwie temperowym. Złączenia wykonano złotem w płatkach.

Klempsk (gm. Sulechów) — kościół filialny p.w. Nawiedzenia NMP — chrzcielnica.

Wśród bogatego wystroju kościoła gotycko-renesansowego na uwagę zasługuje chrzcielnica z 1586 r. — wykonana z drewna sosnowego i lipowego z płaskorzeźbą gipsową przedstawiającą *Chrzest Chrystusa*. Liczne ubytki polichromii, spękany i częściowo wykruszony gips oraz przemaalowania były podstawą zlecenia w 1974 r. prac konserwatorskich. Spęcherzoną polichromię podklejono poliocetanem winylu, którym sklejeono także elementy gipsowe. Płaskorzeźbę zabezpieczono 15% roztworem Movitanu B-72 i alkoholu etylowego. Do impregnacji zastosowano toluen, do dezynsekcji Molotex. Po założeniu kitów kredowo-klejowych, punktowano techniką temperową stosując laserunki. Prace wykonała Grażyna Fiutek, a dokumentację opracowała Maria Wołowska z PKZ — Oddział w Gdańsku.

Konotop (gm. Kolsko) — kościół filialny p.w. Św. Anny — portrety epitafilejne. W 1974 r. ekipa konserwatorska PKZ — Oddział w Warszawie wyremontowała z piaskowcowych, bogato rzeźbionych płyt 11 portretów epitafilejnych malowanych na miedzianych (10 szt.) i zeliwnych (1 szt.) blachach. Obiekty te należą do cennego i jedyneego na naszym terenie zespołu rzeźb sepulkralnych mieszczących się w kategoriach reprezentacyjnego portretu dworskiego z przełomu XVII/XVIII w. Związane są one z moznymi rodzinami Kotwiczów, Kalckreuthów, Bojanowskich. Owalne blachy o wymiarach 53 cm x 43 cm, 31 cm x 25 cm, kute ręcznie, były skorodowane, a olejna warstwa malarska spęcherzona. Po za-

bezpieczeniu lica woskiem, wyprostowano młotkiem nierówności blachy i po mechanicznym usunięciu korozji odwrotnie pokryto cienką warstwą wosku w ksylenie. Alkoholem etylowym zdjęto pociemniały werniks, a grunty uzupełniono kitem kredowo-klejowym. Punktowano farbami żywicznymi i zabezpieczono pastą woskową. W 1976 r. zespół ten przystąpił do prac konserwatorskich przy piaskowcowych płytach nagrobnych. Płyty pokryte były grubą warstwą kurzu i pyłu węglowego. Po wymontowaniu portretów ukazała się gruba warstwa pleśni, szczególnie widoczna na malowanych temperą na piaskowcu portretach Adama i Abrahama Kotwiczów. W pierwszej kolejności przystąpiono do czyszczenia mechanicznego za pomocą gumki i tamponów nawilżonych wodą. Część plam usunięto benzyną ekstrakcyjną i rozpuszczalnikiem acetonowym. Ubytki w piaskowcu uzupełniono masą z kruszywa piaskowcowego, wapna i cementu. Prace zakończono w 1976 r. W skład zespołu wchodził: J. Wardzińska, A. Milewski, K. Kwiatkowski. Dokumentację wykonała J. Wardzińska.

Kozuchów — kościół poewangelicki — strop polichromowany.

W latach 1969-1970 rozebrano zrujnowany kościół. Wnętrze kościoła o wyjątkowo bogatym wystroju malarskim ilustrującym Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu było odpowiednikiem średniowiecznej idei *Biblia pauperum*. O czasie powstania malowideł mówi data 1727 umieszczona wraz z inicjałami autora CHC lub CK w scenie *Ukrzyżowania*. Malowidła wykonano na deskach techniką temperową, na bardzo cienkim gruncie kredowym. Deski po zdemontowaniu złożono w dworze w Broniszowie. Należało zastanowić się, gdzie i w jaki sposób wyeksponować malowidła po konserwacji. Ze względu na wymowę dzieła i zgodnie z koncepcją autora należałoby zamontować je w jednym obiekcie. Brak jednak na terenie woj. zielonogórskiego obiektu, w którym można by to zamierzenie zrealizować. Zrodziła się koncepcja umieszczenia poszczególnych scen w różnych kościołach. Było to możliwe, gdyż malowidło składało się ze scen ujętych w malowane ramy. W 1979-1980 Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu zabezpieczyła deski i przewiozła je do swojej pracowni. Przy bliższych oględzinach okazało się, że owady osłabiły strukturę drewna, a polichromia i grunt utraciły 50% swojej przyczepności. Podstawową więc czynnością było wzmocnienie przyczepności gruntu i polichromii, nasylenie środkami grzybo- i owadobójczymi (Antox) i wzmocnienie struktury drewna. Po uzupełnieniu ubytków drewna i gruntu punktowano kreską w technice temperowej. Całość zabezpieczono Paraloidem. Prace konserwatorskie o tym samym programie wykonywał art. plastyk T. Badowski za pośrednictwem Spółdzielni Artystów Plastyków „Plastyka” Warszawa. Do obecnej chwili zakonserwowano:
Sceny *Agnus Dei*, *Faryzeusz i Celnik*, *Sprawiedliwy Setnik*, *Pozwieszenie baranka* — zamontowano je w kościele poewangelickim w Świdnicy. Prace wykonały PKZ — Oddział w Poznaniu w latach 1981-1984;
Scenę *Wąż miedziany* wkomponowano w strop kościoła filialnego w Dębince.

Prace wykonał art. plastyk T. Badowski; Sceny *Arka Przymierza*, *Wizja starca wśród mędrców* umieszczono w kościele parafialnym w Miostowicach Dolnych. Prace wykonał w latach 1985-1986 art. plastyk T. Badowski.

Lubaniec (gm. Żary) — kościół filialny — krucyfiks.

Drewniany krucyfiks z końca XV w. znajdujący się w otwartej kaplicy, przy murze otaczającym kościół, wykazywał liczne uszkodzenia mechaniczne, spękania drewna. Wielokrotnie był przemaalowywany farbą olejną. W latach 1978-1979 na zlecenie WKZ Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu podjęła prace konserwatorskie wykonując: impregnację drewna (15% roztworem Paraloidu w ksylenie), odgrzybienie (preparatem Lindon w ksylenie), usuwanie chemiczne i mechaniczne przemaalowań, flekowanie. Drobne ubytki drewna uzupełniono kitem z żywicy epoksydowej i mączki drzewnej, a punktowanie, po uzupełnieniu gruntu, wykonano techniką olejno-żywiczną. Całość pokryto werniksem z wosku pszczelego w terpentynie. Obiekt wyeksponowano w kościele filialnym w Biedrzychowicach. Dokumentację opracowała mgr M. Pischinger-Łempicka.

Łomnica (gm. Zbąszyń) — kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca — malowidła.

W ośmiobocznym tamburze kopuły drewnianego kościoła znajdują się XVIII-wieczne malowidła z wyobrazeniami Chrystusa, Matki Boskiej oraz Św. Wawrzyńca i Św. Brygidy. Przeciekająca przez dach woda, wahania temperatur spowodowały zniszczenie malowideł w 50%. W 1980 r. mgr W. Rypeś za pośrednictwem Spółdzielni Plastyków „Plastyka” w Warszawie wykonała następujące prace konserwatorskie: podklejenie osypującej się warstwy malarskiej przez wprowadzenie poliocetanu winylu z metylcelulozą i polialkoholem winylu, oczyszczenie powierzchni wraz ze zdjęciem przemaalowań, wprowadzenie środków owadobójczych, założenie kitów na bazie kredy z polialkoholem winylu, metylcelulozą, terpentyną wenecką oraz punktowanie kreską farbami akrylowymi.

Mycielin (gm. Niegosławice) — kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja — malowidła.

Parafia rzymskokatolicka wystąpiła do WKZ o zezwolenie na prowadzenie prac remontowych w kościele. Program prac m.in. przewidywał skucie tynków w prezbiterium i nawie. Istniało jednak przypuszczenie, że na kamienno-ceglanych ścianach kościoła mogą istnieć malowidła. W tym samym roku zlecono mgr. R. Drązkowskiemu badania sondażowe, którymi objęto wnętrze kościoła wraz z drewnianym stropem nawy. W prezbiterium na ścianach wschodniej, północnej i południowej natrafiono na fragmenty scen figuralnych i ornamenty. Malowidła zostały wykonane częściowo na wapiennym tynku, a częściowo na pobiałach, pokrywających pierwotnie nierówno kładziony tynk, o zróżnicowanym kolorycie. W nawie na ścianie południowej odkryto tylko trzy zachęszki. Ze względu na brak funduszy na prowadzenie prac, zezwolono na pobiałkowanie kościoła. Wykonano dokumentację.

Stanów (gm. Brzeźnica) — kościół filialny p.w. Sw. Mikołaja — rzeźba *Madonna z Dzieciątkiem*.

W latach 1974-1975 Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu przeprowadziła konserwację drewnianej, polichromowanej rzeźby *Madonna z Dzieciątkiem* z 2 połowy XV w. Po przeprowadzeniu badań stwierdzono, że obiekt na przełomie XIX/XX w. poddany był konserwacji, w czasie której zdjęto oryginalną polichromię zastępując ją polichromią wykonaną w technice olejnej. Owady osłabiły strukturę drewna, zmniejszając się przyczepność gruntu i polichromii do podłoża. Konieczne więc było nasycenie obiektu środkami odkażającymi (1% roztworem pięciochlorofenolanu w toluenie) i wykonanie impregnacji drewna (20% polimetakrylanem metylu w toluenie). Po zabezpieczeniu ubytków drewna i gruntu punktowano techniką temperową, złożono płatkami złota.

Wolsztyn — Muzeum im. M. Rozka — obrazy.

Konserwacji poddano obrazy: M. Rozka *Piast witający gości* i portrety Tuszyńskiej, Wrzechowej, Mycielskiej oraz B. Bartła *Motorówka z 1937 r.*, R. Jakoba *Łódzie z 1957 r.*, J. Zurka *Portret Kocha z 1957 r.* Wszystkie obrazy malowane były techniką olejną na płótnie, teksturze, bądź płótnie naklejonym na takturę albo na płytę pilśniową. Stan obiektów był bardzo zły. Podłoże zawilgocone, a nawet pokryte pleśnią. Farba, a także bardzo cienki grunt, wykazały słabą przyczepność. Ponadto widoczne były liczne przemalowania i uszkodzenia mechaniczne. Należało więc wyprostować podłoże, a rozwarstwiającą się takturę skleić poliocetanem winylu w emulsji wodnej. Płótna poddano dezynfekcji roztworem steryolu, a przyczepność warstwy malarskiej uzyskano stosując masę woskowo-żywiczną. Po zdjęciu zmatowiałego werniksu i przemalowań (mieszkanką terpentyny z alkoholem) punktowano techniką olejną.

Prace wraz z dokumentacją wykonała mgr A. Łaszczyńska.

Witoszyn Dolny (gm. Wymiarki) — kościół filialny p.w. Sw. Michała — tryptyk.

Na zlecenie WKZ w latach 1983-1986 D. i R. Drązkowscy wykonali konserwację ołtarza głównego. Tryptyk, który wyszedł z warsztatu Mistrza z Gościszowic w 1514 r., był w 1909 r. poddany konserwacji. Wykonał ją malarz Baclher i rzeźbiarz Bensten. Wynikiem tych prac były liczne olejne przemalowania, a także prawdopodobnie kopie skrzydeł nieruchomych. W czasie obecnej konserwacji zabezpieczono sypiącą się polichromię, przeprowadzono dezynsekcję (Antox) i impregnację drewna (Paraloidem w toluenie), a ubytki uzupełniono. Wypaczzone XX-wieczne skrzydła wyprostowano wprowadzając nowe spongi. Po uzupełnieniu ubytków drewna i gruntu punktowano techniką temperową i olejno-żywiczną. Złocenia wykonano płatkami złota, natomiast srebrzono proszkiem. Metale zabezpieczono szelakiem. Całość werniksowano damarą w benzynie lakowej i zabezpieczono Cosmoloidem.

Wichów (gm. Brzeźnica) — kościół filialny p.w. Sw. Marcina — malowidło ściennie *Sąd Ostateczny*.

Badania sondazowe prowadzone przed przystąpieniem do remontu kościoła wy-

kazały istnienie malowideł na ścianach wschodniej i północnej prezbiterium. W 1973 r. na zlecenie WKZ Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu wykonała odkrywki pasowe, a w 1974 r. przystąpiono do odsłonięcia malowideł. Na podłożu z kamienia narzutowego na nieglądzonej zaprawie wapienno-piaskowej namalowano w 2 połowie XV w., techniką wapienną z wykończeniem temperowym scenę *Sądu Ostatecznego* — zespół scen pasyjnych (w układzie pasmowym), postacie świętych oraz dekorację roślinną. Malowidła straciły przyczepność do podłoża, nastąpiła dezintegracja strukturalna tynku, a cementowe łąty spowodowały wykwiły soli. Zakres prac sprowadził się do: doczyszczenia malowideł chlebem i gumką, utrwalenie ich polioctanem winylu. Aby zabezpieczyć przed mikroflorą, ściany zdezynfekowano pięciochlorofenolem sodu. Po usunięciu łąt tynki uzupełniono kitami wapienno-piaskowymi. Punktowano techniką akwarelową i temperową przyjmując zasadę scalania plam barwnych za pomocą jaśniejszych w tonacji punktowań kropką, bez rekonstrukcji rysunku. Całość utrwalono emulsją poliocetanu winylu z dodatkiem antyseptylenu. Prace wraz z dokumentacją zakończono w 1975 r.

W tym samym roku przystąpiono do konserwacji polptyku typu *Santa Conversatione* pochodzącego z warsztatu Mistrza z Gościszowic, a datowanego na 1508 r. Obiekt po demontażu zdezynfekowano Antoxem. Spęcherzoną warstwę polichromii przyklejono masą woskowo-żywiczną. Wypaczzone deski wyprostowano w parze wodnej i zaimpregnowano. Ubytki w drewnie uzupełniono kitem epoksydowo-trocinowym, grunt natomiast masą z kredy i pięciochlorofenolanu sodu. Punktowano techniką akwarelową i temperową, a złożono proszkiem na pulment. Prace zakończono w 1977 r., dokumentację wykonała mgr M. Pischinger-Łempicka.

Witków (gm. Szprotawa) — zamek z XIV w. (nie użytkowany) — malowidła. W 1978 r. PKZ — Oddział w Poznaniu przed przystąpieniem do remontu zamku, zabezpieczyły piętnastowieczne malowidła znajdujące się na drugiej kondygnacji w ościeżach wnęki, przedstawiające scenę *Ukrzyżowania*. W trakcie prac remontowych w 1981 r., w tym samym pomieszczeniu nad wnęką ściany południowej odkryto fragment fryzu roślinnego z XVI w., a na ścianie zachodniej malowidło z końca XV w., przedstawiające postacie ludzkie. Wszystkie malowidła wykonano na białej zaprawie wapiennej, w technice temperowej, na bazie farb ziemnych. Brak zabezpieczenia przed bezpośrednim oddziaływaniem czynników atmosferycznych spowodował, że stan malowideł był zły — liczne pęcherze na tynkach, luszczyla się warstwa malarska, widoczne były ślady pleśni i soli. W 1981 r. malowidła zabezpieczono bibulką japońską i roztworem wodnym metylocelulozy. W 1982 r. usunięto stare kity i pleśń. Na miejsca, w których występowały wysolenia, nałożono kompresy z ligniny nasączonej wodą destylowaną. Malowidła oczyszczono i zdezynfekowano pięciochlorofenolanem sodu. Wszystkie pęcherze podklejono POW w dyspersji wodnej, a ubytki uzupełniono kitami wapienno-piaskowymi, kładąc na to pobiałę wapienną podbarwioną ugrem i umbrą

naturalną. Dokonano także transferu fragmentu ornamentu roślinnego.

Zabor — pałac — sala balowa, sztukieterie.

Spośród trzech sal o rokokowym wystroju pochodzącym z okresu przebudowy prowadzonej przez Fryderyka Cosel na uwagę zasługuje sala balowa o zwierciadlanym sklepieniu, a na nim stiukowe girlandy kwiatów, muszli z wplecionymi postaciami amorów i egzotycznych ptaków. W 1986 r. użytkownik Sanatorium Dziecięce w Zaborze zlecił prace konserwatorskie artystom plastykom H. Kozłowskiej-Bodek i W. Cichaczowi. Sztukieterie były trzykrotnie przemalowywane farbami klejowymi. Narzut gipsowy był rozwarstwiony i spękany, a partie sztukieterii nieudolnie zrekonstruowane. Ponadto złocenia były szerniałe i skorodowane. Po wykonaniu odkrywek przystąpiono do mechanicznego zdejmowania przemalowań i łąt cementowo-wapiennych, uzupełniając je zaprawą wapienno-gipsową z drobnoziarnistym wypełniaczem. Zrekonstruowano ok. 20% stiukowych ornamentów. Nowe złocenia wykonano folią metalową na mikstion, a punktowanie scalając techniką temperową. Dokumentację prac wykonał mgr R. Drązkowski.

Zielona Góra — Muzeum Ziemi Lubuskiej — rzeźby.

Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu wykonała konserwację obiektów. Wśród nich na uwagę zasługuje kartusz herbowy z 1697 r. Obiekt był odkształcony, z widocznymi śladami działania mikroflory, a przyczepność gruntu i polichromii do podłoża była słaba. Po zabezpieczeniu łąc masą woskowo-żywiczną obiekt nasyciono środkami owado- i grzybobójczymi (Antox). Dla wzmocnienia konstrukcji zastosowano parkietaż. Drobne ubytki w drewnie uzupełniono kitem trocinowym na bazie żywicy epoksydowej. Pracownia ta wykonała również konserwację XV-wiecznych rzeźb: *Sw. Jan, Sw. Barbara i Madonna z Dzieciątkiem*, które w bardzo złym stanie przewieziono z kościoła w Koninie Żagańskim. W pierwszej kolejności przyklejono pęcherze masą woskowo-żywiczną, a odwrocie nasyciono środkiem owado- i grzybobójczym oraz zaimpregnowano. Z polichromii wykonanej w technice temperowej zdjęto kilka warstw olejnych przemalowań, a ubytki w drewnie uzupełniono kitem trocinowym na bazie żywicy epoksydowej. Wszystkie rzeźby zawerniksowano.

Konserwacji poddano także dwie osiemnastowieczne rzeźby *Cnoty*. Rzeźby pełne, pokryte zaprawą kredowo-klejową techniką *chipollin*. Zakres prac obejmował przyklejenie pęcherzy, dezynsekcję i impregnację oraz usunięcie starych pozłótkowych lakierów. Ubytki uzupełniono kitem na bazie żywicy epoksydowej z trocinami lub kitem kredowo-klejowym. Na koniec położono werniks matowy.

W konserwowanym zespole znalazł się XIX-wieczny obraz *Święta Rodzina*. Obraz malowany techniką olejną na lnianym płótnie o cienkiej olejnej zaprawie. Zarówno zaprawa, jak i grunt odspoiły się od podłoża. Kruche i łamliwe płótno było w wielu miejscach rozdarte. Po zabezpieczeniu łąc obraz zdublowano masą woskowo-żywiczną. Pociemniały werniks zdjęto acetonem i terpentyną. Po uzupełnieniu ubytków gruntu punktowano te-

chniką akwarelową stosując żywiczne laserunki. Całość zawernikowano. Dokumentację wszystkich prac konserwatorskich opracowała mgr M. Pischniger-Łempicka.

Z a r y — kościół p.w. Najświętszego Serca Jezusowego — chrzcielnica z 2 połowy XVII w.

W 1984 r. mgr M. Patecki przeprowadził konserwację barokowej chrzcielnicy pochodzącej z kościoła w Brodach, wykonanej z drewna sosnowego. Obiekt nasączono środkami owado- i grzybobójczymi (Antox) i roztworem sody żrącej z dodatkiem wapna. Zdjęte olejne przemalowania, a elementy rzeźbiarskie uzupełniono drewnem sosnowym. Ubytki w drewnie kitowano kitem szpachlowym z dodatkiem trocin. Na gruncie klejowo-kredowym polichromię uzupełniono laserunkiem olejnym.

Z a g a ń — kościół p.w. Św. Krzyża.

W związku z decyzją o przejęciu przez parafię rzymskokatolicką nie użytkowanego kościoła Św. Krzyża, należało przeprowadzić prace konserwatorskie najbardziej zniszczonych obiektów, tj. ambony, zyrandola. Wraz z całym wyposażeniem kościoła wykonał je Karol Lange ok. 1849 r. R. Drażkowski, któremu zlecono konserwację zyrandola, przystąpił do prac w 1983 r. Ten neogotycki o formie wieży polichromowany obiekt o wymiarach 200 x 148 cm wykonano z drewna i metalu. Stan zarówno drewna, jak i metalu był bardzo zły, a przyczepność warstwy polichromii osłabiona. Po zdemontowaniu i oczyszczeniu obiekt dezynfekowano. Drewno pokryto cienką warstwą gruntu kredowo-klejowego i nałożono temperę o różnych odcieniach szarości z akcentami czerwieni i złota. Całość zabezpieczono woskiem mikrokryształicznym. Na elementy metalowe nałożono folię aluminiową, przyklejając ją na miksion i zabezpieczając Caponem. Prace wraz z dokumentacją zakończono w 1984 r. W tym też roku K. Sypniewski i H. Kwiatkowski wykonali konserwację ambony; oczyszczenie, dezynfekację i dezysekcję oraz uzupełnienie ornamentu.

Z a g a ń — zespół poaugustiański.

W latach siedemdziesiątych w dawnym zespole klasztornym — złożonym z kościoła, klasztoru, konwiktu oraz spichlerza, rozpoczęto prace remontowe na szeroka skalę. Prace powierzono PKZ — Oddział w Poznaniu. W 1971 r. w konwiktach, przed robotami budowlanymi, Pracownia Konserwacji Malarstwa zabezpieczyła bibułą japońską XVIII-wieczne malowidła znajdujące się w wieży w sali Keplera oraz na klatce schodowej.

W 1975 r. przystąpiono do II etapu prac. Zdjęto zabezpieczenia i doczyszczono malowidła chlebem. Następnie, po wykonaniu zastrzyków w tynku 20% roztworem polioctanu winyłu, malowidło utrwalono spryskując roztworem Primalu z dodatkiem środków grzybobójczych. Ubytki tynków uzupełniono kitami wapienno-piaskowymi, a na pobiałe wapiennej zrekonstruowano ornamenty techniką temperową stosując metodę dużej kropki. Najwięcej pracy wymagała sala Keplera, gdzie prócz ornamentów roślinnych przedstawiono przyrządy astronomiczne, globusy, portret Keplera i inskrypcje wraz z datami 1629 i 1634. Dokumentację prac wykonała mgr M. Pischniger-Łempicka.

W tym samym roku przystąpiono do oczyszczania i utrwalania luszczących się

portretów opatów namalowanych na tynku w parterze krużganików klasztoru. W 1978 r. prace powyższe wykonano także na I piętrze. Prace polegały na oczyszczeniu i utrwaleniu luszczącej się warstwy malarskiej. W 1978 r. ta sama pracownia przyjęła do konserwacji 23 portrety opatów umieszczone nad wejściami, w skrzydle północnym krużganików. Zostały one ufundowane przez ostatniego opata, Antoniego Krawera w 2 połowie XVIII w. Obrazy — owalne, malowane na płótnie techniką olejną, opatrzone inskrypcjami — narażone były na wilgoć i częste zmiany temperatur. Wcześniej prowadzone konserwacje były nieudolne. Przystąpiono więc do oczyszczenia i zabezpieczenia bibułą (na masę woskowo-żywiczną) luszczącej się warstwy malarskiej. Po dezynfekowaniu pięćchlorofenolanem w toluenie obrazy zdublowano masą woskowo-żywiczną. Następnie uzupełniono ubytki gruntu kitem kredowo-klejowym i punktowano techniką olejno-żywiczną z laserunkami olejnymi. Na koniec naciągnięto je na zakonserwowane podobrazie i zawernikowano. Prace zakończono w tym samym roku. Dokumentację sporządziła mgr M. Pischniger-Łempicka.

W klasztorze na specjalną uwagę zasługuje biblioteka poaugustiańska zawierająca duży zbiór starodruków z XVI, XVII, XVIII w. W czasie przebudowy biblioteki w 1732 r. wykonano sklepienie kolebkowe z lunetami i pokryto je polichromią wykonaną przez Jerzego Wilhelma Neunherta. Luszczące się malowidło w latach 1977-1979 zabezpieczyła Pracownia Konserwacji Malarstwa PKZ — Oddział w Poznaniu. Ograniczono się jedynie do konserwacji zachowawczej, a więc do oczyszczenia, utrwalenia i dezynfekacji malowidła.

Pracami konserwatorskimi w bibliotece objęto również drewniane XVIII-wieczne regały, o bogatym wystroju snycerskim. Meble pokryte były bardzo grubą i zeszarałą warstwą kurzu i brudu. Owady, które zaatakowały obiekt, osłabiły konstrukcję, a elementy snycerskie spróchniały. Ponadto wiele było uszkodzeń mechanicznych. Pracownia Mebli PKZ — Oddział w Poznaniu w 1981 r. po mechanicznym i chemicznym oczyszczeniu mebli przeprowadziła dezynfekację i dezysekcję (2% roztworem pięćchlorofenolalu w toluenie). Następnie wykonała impregnację strukturalną drewna Paraloidem B-72 w toluenie. Wszystkie zabytki konstrukcyjne i snycerskie uzupełniono drewnem lipowym przyklejając je klejem skórnyim i bejcząc na kolor oryginału. Księgozbiór poddano dezynfekacji w komorze próżniowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu, a uporządkowaniem zbiorów zajęła się grupa studentów pod nadzorem pracowników naukowych WSP w Zielonej Górze.

Pod biblioteką na parterze znajduje się kaplica Św. Anny, a w niej ołtarz z 1 połowy XVIII w. poświęcony tej patronce, pochodzący z prowincjonalnego warsztatu. Konstrukcję wykonano z drewna sosnowego, ornament z drewna lipowego. Obiekt — o konstrukcji osłabionej z powodu działalności owadów, przemalowany na 100%, z dużymi ubytkami pochodzenia mechanicznego — wymagał natychmiastowej konserwacji. W 1980 r. na zlecenie WKZ prace podjęły PKZ-ty — Oddział w Poznaniu. Luszczącą się polichromię, złocenia i srebrzenia wzmocniono stosując polioctan winyłu.

Drewno poddano impregnacji 15% roztworem Paraloidu B-72 w toluenie. Duże ubytki drewna flekowano, drobne natomiast uzupełniono kitem z żywicy epoksydowej z trocinami. Grunt uzupełniono kitem kredowo-klejowym, a pod złocenia założono bolus. Punktowano techniką akwarelowo-temperową, złociono płatkami srebra i złota kładąc na nie laserunki olejno-żywiczne. Polichromię pokryto werniksem z laserunkami olejnymi, złocenia zabezpieczono werniksem, a srebrzenia zabezpieczono werniksem, a srebrzenia zabezpieczono werniksem, a srebrzenia zabezpieczono werniksem. Prace zakończono w 1981 r. Dokumentację opracowała mgr M. Pischniger-Łempicka.

Pracami konserwatorskimi objęto także obiekty znajdujące się w prezbiterium kościoła. W 1984 r. H. Kwiatkowski i K. Sypniewski przystąpili do prac przy stallach, ufundowanych przez opata Andrzeja Wojciecha Thiela, a wykonanych w 1696 r. przez snyczerza głogowskiego. Obiekt o konstrukcji ramowo-płycinowej wykonano z drewna dębowego, a bogatą snycerkę i rzeźby z drewna lipowego. Stan obiektu był bardzo zły. Duże zniszczenia mechaniczne, owady i grzyb spowodowały niestabilność konstrukcji. Ponadto stwierdzono kilkakrotnie przemalowania stall farbą olejną i lakierem hemoutwardzalnym. Po demontażu i dezynfekacji pięćchlorofenolanem w toluenie od strony lica i Antoxem od odroczenia stalle poddano impregnacji Paraloidem. Wszelkie przemalowania zdjęto zmywaczem do powłok lakierowanych. Po montażu i uzupełnieniu brakujących elementów konstrukcyjnych, a także snycerskich całość pokryto werniksem retuszującym. Złożono używając folii metalowej i pokrywając ją warstwą szelaku. Drobne ubytki w gruncie uzupełniono kitem kredowo-klejowym, a punktowano temperą jajową. Całość pokryto werniksem szelakowo-woskowym.

W tym samym czasie mgr T. Pietuch przeprowadził konserwację obrazów umieszczonych w zaplekkach stall. Zostały one ufundowane w 1747 r. przez opata Szymona II Rihla, a wykonał je malarz legnicki, Jeremi Knechtel i jego pomocnik Jeremiasz Peszka. Namalowali oni na płótnie techniką olejną obrazy przedstawiające żywot św. Augustyna. Przyleganie obrazów do dębowych desek było powodem butwienia płótna, ich pofalowania, osłabienia przyczepności gruntu i spęknięcia warstwy malarskiej. Po zabezpieczeniu bibułą japońską na masę woskowo-żywiczną w benzynie lakowej obrazy zdjęto ze stall, usunięto źle założonełaty i stwardniałą masę dublowaną i zdublowano ponownie. Następnie usunięto ściemniały werniks, uzupełniono grunt, a punktowania wykonano farbami olejnymi. Werniksowano werniksem damarowym. Prace wraz z dokumentacją zakończono w 1985 r.

T. Pietuch w latach 1984-1985 zakonserwował także obraz barokowy *Alegoria św. Piotra i Pawła*. Prace obejmowały oczyszczenie, dublowanie, uzupełnienie gruntów, zdjęcie przemalowań, punktowanie.

W 1987 r. na zlecenie parafii rzymskokatolickiej T. Pietuch przeprowadził konserwację 14 obrazów Drogi Krzyżowej pochodzących z końca XIX w. Program prac objął: oczyszczenie warstwy malarskiej, zdjęcie zmatowiałego werniksu, dublowanie na masę woskowo-żywiczną, naciąganie płótna na nowe krosna, punktowanie.

Wanda Janowska